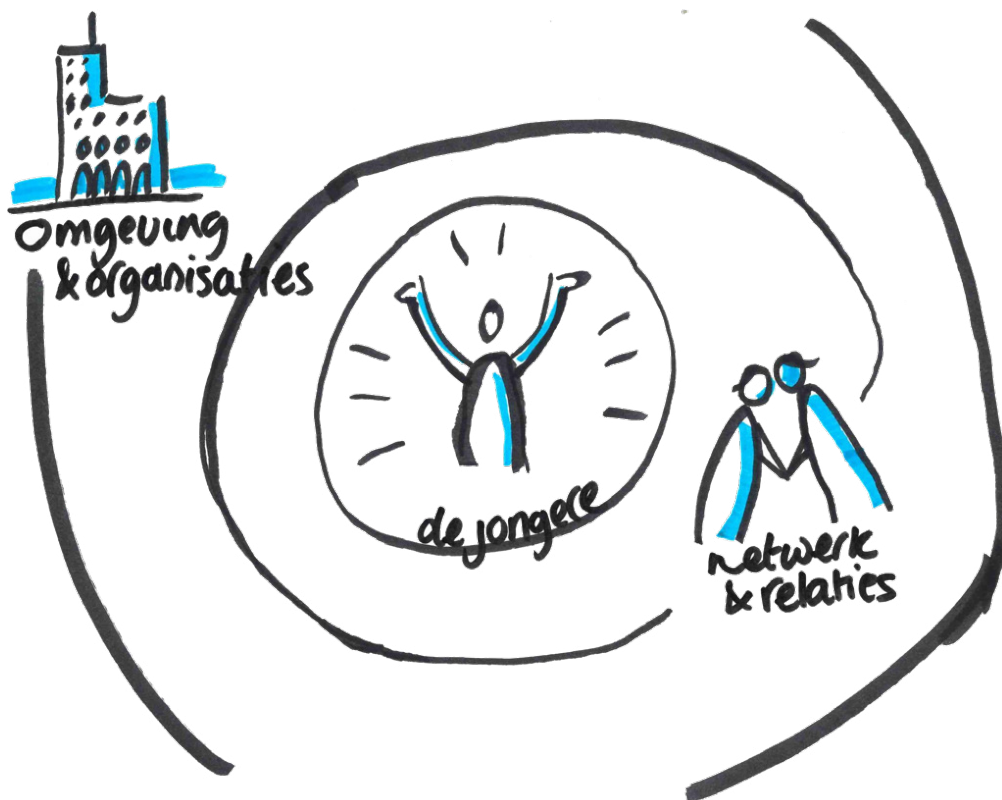

Annet ten Brug en Dirk Postma

VECHTEN VOOR EEN PLEK IN DE SAMENLEVING?

JONGEREN IN EEN KWETSBARE POSITIE:
CIJFERS EN VERHALEN OVER DE ZOEKTOCHT
NAAR EEN PLEK OM TE LEREN EN/OF WERKEN.

De jongere centraal

Het Fries Sociaal Planbureau (FSP) heeft onderzoek gedaan naar de loopbaan van 1927 leerlingen uit het Praktijkonderwijs (Pro) en Voortgezet speciaal onderwijs (Vso). Het FSP wil partijen die vanuit verschillende domeinen bij deze jongeren betrokken zijn, ondersteunen door bij te dragen aan de kennis die we hebben over deze jongeren. Waar gaan ze naartoe als ze klaar zijn met school en wat doen ze vervolgens één of twee jaar later? En wat zijn succesfactoren die kunnen bijdragen aan een soepele overgang van school naar een plek om verder te leren of te werken?

De overgang van onderwijs naar een nieuwe plek is voor een kleine groep jongeren binnen alle onderwijsniveaus een probleem. Specifieke zorgen zijn er over jongeren die Voortgezet speciaal onderwijs (Vso), Praktijkonderwijs (Pro) of een Entreeopleiding (niveau 1) binnen het Mbo volgen. Uit beschikbare cijfers blijkt dat deze jongeren vaker dan hun leeftijdsgenootjes thuis zitten zonder naar school te gaan of werk te hebben. Daarnaast hebben deze jongeren vaker te maken met kwetsbaarheid op meerdere leefgebieden en zijn bijvoorbeeld in contact met jeugdzorg of politie.¹ Een risico is dat deze jongeren geen samenhangende ondersteuning wordt geboden die aansluit bij de leefwereld van de jongere zelf en/of zijn gezin.²

Na het succesvol afronden van hun opleiding beschikken deze jongeren nog niet over een startkwalificatie. Overheidsbeleid is dat jongeren zoveel mogelijk een startkwalificatie halen omdat dit de kans op een baan vergroot.³ De Regionale meld- en coördinatiepunten (RMC's) registreren voor gemeenten leerlingen die (een grote kans hebben om) het onderwijs te verlaten zonder startkwalificatie. Hieronder vallen alle leerlingen van het Pro en Vso.⁴ Deze RMC's proberen jongeren via trajecten naar een goede arbeids- of onderwijsplek te begeleiden. Daarnaast hebben scholen voor Pro en Vso de taak om nazorg te bieden, uitgangspunt is dat ze dit gedurende 1 jaar doen.⁵

Waar deze jongeren vroeger na school vaak naar 'dagbesteding' gingen, is de participatiewet, die in 2015 van kracht is geworden, er op gericht dat jongeren (beschut) werk vinden. Daarnaast houdt voor de jongeren die van school af gaan de ondersteuning van de school op. De gemeente neemt deze ondersteuning over. In deze overgang van regie en verantwoordelijkheden kan de continuïteit van de ondersteuning in gevaar komen, wat de kansen van deze jongeren nadelig beïnvloedt.

In deze brochure worden de volgende twee vragen beantwoord:

- Hoeveel jongeren maken de overstap vanuit Pro, Vso of Mbo-entree naar een nieuwe plek, en zitten deze jongeren na één of twee jaar nog steeds op dezelfde plek?
- Welke bevorderende en belemmerende factoren kunnen meespelen in een (minder) succesvolle overgang van school naar een nieuwe passende plek?

De eerste vraag wordt beantwoord aan de hand van cijfers die door scholen aan ons zijn aangeleverd. De tweede vraag wordt beantwoord aan de hand van verhalen van professionals over jongeren die ze hebben begeleid. Thematiek, die in deze verhalen naar voren kwam, is gebruikt om een eerste aanzet te geven van factoren die meespelen bij deze overgang. Bij deze rapportage hoort een checklist waarin de door ons gevonden 24 succesfactoren verwerkt zijn.

1 Landelijke Aanpak 16-27 (2017). Feiten en cijfers, jongeren van 16-27 op weg naar zelfstandigheid.

2 FSP (2018). Een leven lang kwetsbaar: essay van Bianca Bijlsma-Smoorenburg.

3 Rijksoverheid. Waarom moet ik een startkwalificatie hebben?

4 Rijksoverheid. Overzicht regionale meld- en coördinatiepunten.

5 Platform praktijkonderwijs (2016). Samenwerking Pro-Mbo: entree naar de toekomst.

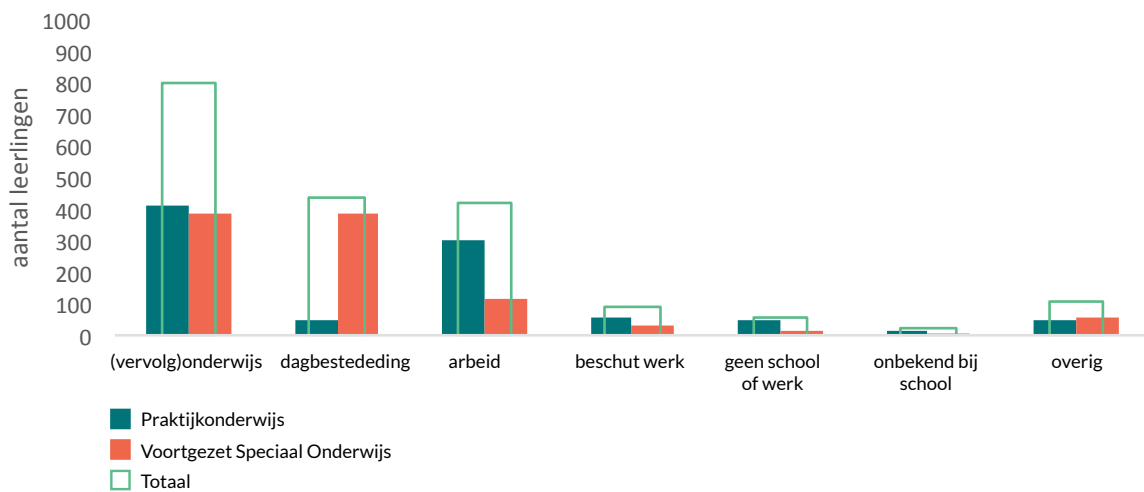
// ONZE ONDERZOEKSRÉSULTATEN

In de bijlage lees je hoe we de data hebben verzameld en het onderzoek hebben uitgevoerd. In dit stuk presenteren en duiden we eerst de cijfers die we van de scholen ontvangen hebben en vervolgens de resultaten en duiding van de verhalen van professionals over jongeren die ze hebben begeleid.

De Friese cijfers

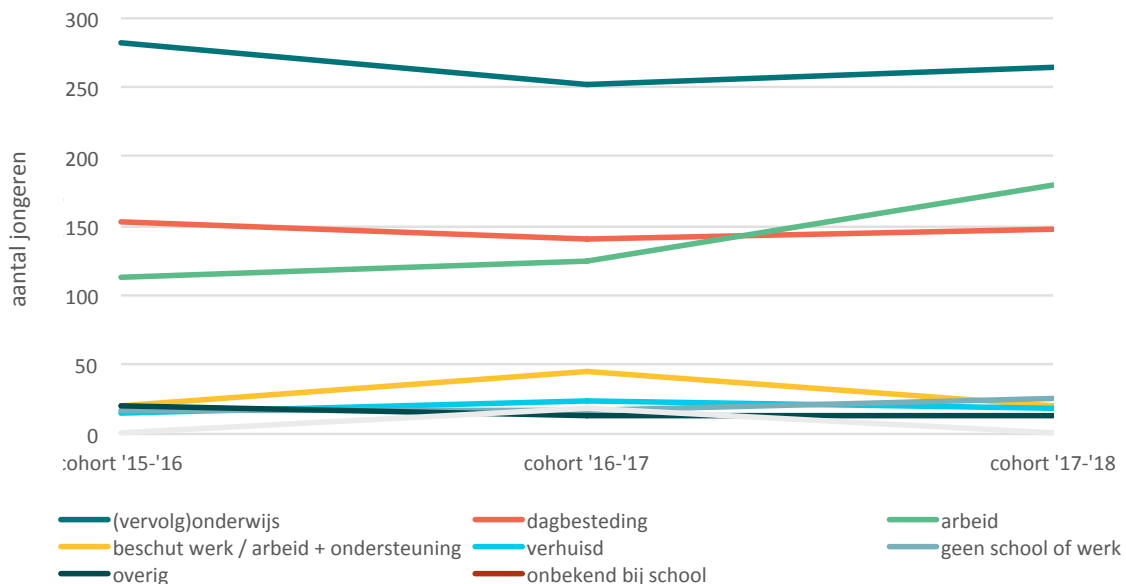
In onderstaande figuur is te zien dat de meeste jongeren vanuit het Vso uitstromen naar dagbesteding en (vervolg) onderwijs. De meeste jongeren vanuit een Pro-school gaan naar (vervolg)onderwijs of een arbeidsplek. Een klein deel van het totaal aantal leerlingen stroomt uit naar een beschutte werkplek (4,4%) of komt thuis te zitten zonder school of werk (3%). Onder de restcategorie 'overig' vallen bijvoorbeeld verhuizingen en detentie.

Figuur 1: De plek waar jongeren terecht komen na afronden van Pro en Vso.

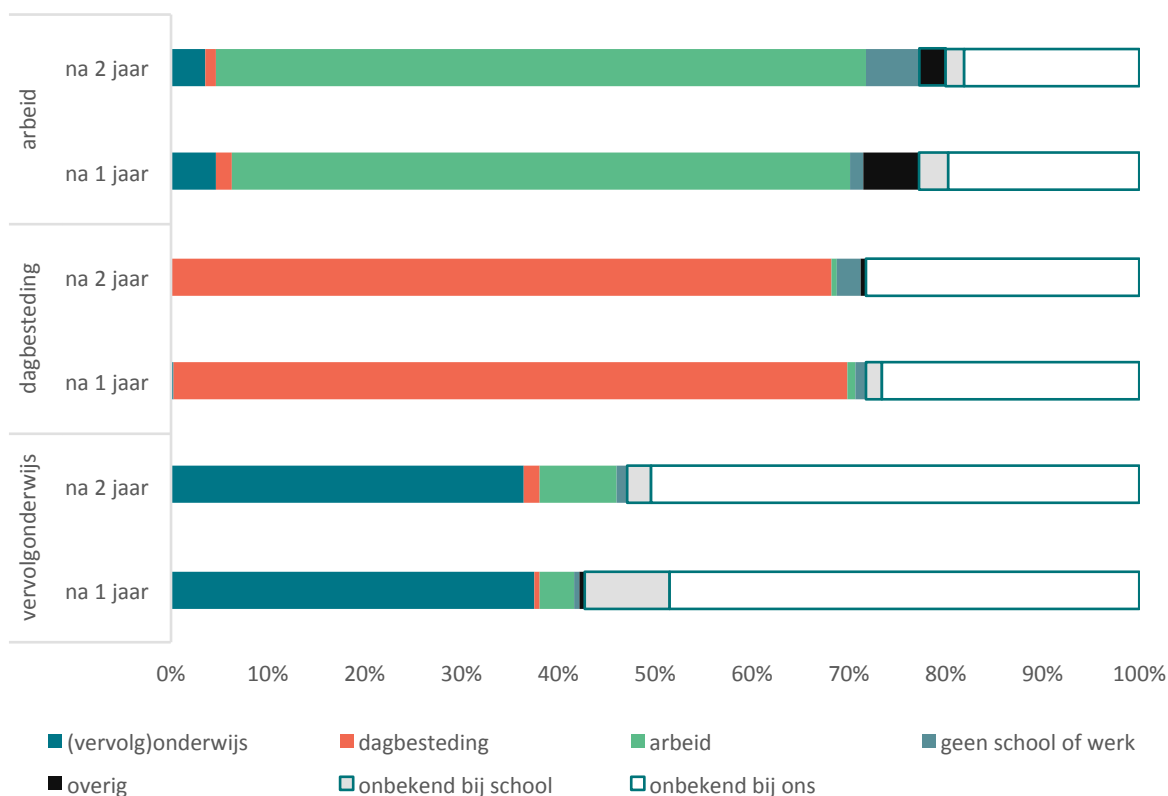
Kijken we naar de uitstroom van jongeren in de drie opeenvolgende schooljaren, dan zien we dat dit redelijk stabiel blijft. We zien in onderstaand figuur dat over de periode van drie jaar het aandeel jongeren dat uitstroomt naar arbeid stijgt (van 18,1% naar 26,9%). Het aantal jongeren met beschut werk verdubbelt eerst (van 21 naar 45 in '16-'17), maar halveert vervolgens. De andere categorieën fluctueren licht.

Figuur 2: Uitstroom van jongeren uit Pro en Vso door de jaren heen

Jongeren zitten na één en na twee jaar grotendeels op een zelfde soort plek als waar ze naar zijn uitgestroomd. Vervolgonderwijs is hierbinnen het minst stabiel, maar doordat we van deze groep jongeren veel gegevens missen is het lastig hier uitspraken over te doen. Van de jongeren die uitstroombden naar vervolgonderwijs waarvan wél gegevens bekend zijn heeft 16,4% na twee jaar een (aangepaste) werkplek. Dit is te zien in onderstaande figuur:

Figuur 3: De plek waar jongeren 1 of 2 jaar na uitstroom zitten.

Wat betekenen de cijfers?

De gevonden toename in het aantal jongeren dat gaat werken hangt waarschijnlijk samen met de nieuwe situatie waarin de Wajong wordt afgebouwd en jongeren een beroep kunnen doen op de Participatiewet waarbinnen gemeenten jongeren naar de arbeidsmarkt moeten leiden.⁶ Het kan echter ook te maken hebben met de aantrekkelijke arbeidsmarkt. De verwachting was dat jongeren uitvallen op hun arbeidsplaats. Aan de ene kant blijkt dit wel uit de casussen: in zes van de dertien casussen gaat de jongere na korte tijd gewerkt te hebben naar een andere (werk)plek of terug naar school. Soms wil de jongere verder leren om zich te bekwamen in zijn of haar beroep maar soms sluit de (begeleiding op de) werkplek niet aan bij de hulpvraag van de jongere en loopt het daarom vast. Aan de andere kant zien we in de cijfers dat het merendeel van de jongeren die uitstroomt naar arbeid daar na één of twee jaar nog steeds zit.

Bij dagbesteding is ook weinig verloop te zien door de jaren heen. De vraag hierbij is of dat wenselijk is. Verdient bij (arbeidsmatige) dagbesteding doorstroom richting een reguliere arbeidsplaats of beschut werk wellicht de voorkeur?

Verder valt op dat we vaak niet weten op welke plek jongeren na 1 of 2 jaar zitten, zeker als het gaat om uitstroom naar (vervolg)onderwijs. Dit kan veroorzaakt worden doordat uitwisseling van gegevens tussen twee scholen verhinderd wordt door privacywetgeving.

⁶ Cedris & SBCM (2016). Jongeren met een arbeidsbeperking aan het werk.

// VERHALEN UIT FRYSLÂN

We hebben (onderwijs- en zorg)professionals gevraagd naar verhalen over deze jongeren. Verhalen met een mooie afloop, maar ook verhalen die minder goed aflopen. Door ons een inkijkje te geven in hun dagelijkse praktijk hebben de professionals ons de mogelijkheid gegeven om factoren te onderscheiden die bijdragen aan een soepele overgang van school naar een plek om verder te leren of te werken.

Wat maakt dat het vinden van een passende plek (niet) lukt?

We hebben in de verhalen drie grote verschillen gevonden tussen jongeren mét en zonder een succesvolle overgang van school naar een nieuwe plek:

1 LASTIG GEDRAG VAN DE JONGERE

5 van de 7 jongeren zonder succesverhaal laten lastig gedrag zien zoals agressief gedrag of sociaal onaangepast gedrag (ten opzichte van 2 van de 6 met een succesverhaal).

“Alles wat ze voelt wordt versterkt, ze gedraagt zich kinderlijk, heeft een sterk extern attributie systeem.”

MBO ENTREE / NIVEAU 2

2 EEN GOEDE BASIS/NETWERK

4 van de 7 jongeren zonder succesverhaal hebben geen stabiele uitgangssituatie (ten opzichte van 1 van de 6 jongeren met een succesverhaal). Het gaat hier om een stabiele plek om te wonen en/of werken, maar ook om de (afwezige) steun van personen in de directe omgeving van de jongere.

“Zijn moeder is bezig met een rechtszaak tegen de school. Aan de ene kant is moeder steunend en motiveert ze hem om aan de slag te gaan, aan de andere kant is moeder wispelturig en niet altijd constructief motiverend. Zijn ouders zijn uit elkaar. Moeder heeft altijd veel gewerkt en was weinig thuis, vader zat regelmatig vast.”

MBO ENTREE

3 DE UITGANGSPOSITIE EN BEGELEIDING VANUIT ORGANISATIES EN OMGEVING

bij jongeren zonder succesverhaal wordt de ondersteuning vaker als belemmerende factor benoemd dan bij jongeren bij wie de overstap vanuit school goed is verlopen.

“Ze heeft een interne stage gelopen, omdat het voor bedrijven nog lastig is om voorzieningen te regelen in deze situatie. Hoewel Tine heel goed stage had kunnen lopen in het bedrijfsleven, was er geen bedrijf die de mogelijkheden en voorzieningen biedt die Tine nodig heeft.”

VSO CLUSTER 3

“Docenten vinden het lastig om op een constructieve manier met zijn agressie om te gaan en reageren vaak vanuit een gezagspositie of vanuit de slachtofferrol. Juist voor een jongen als hem werkt dit als olie op het vuur.”

MBO ENTREE

In een verhaal over een jongere komen echter altijd verschillende factoren naar voren die bijdragen aan een (minder) succesvol verhaal. Zoals bij Robin, een intelligente jongen met neurocognitieve problemen, een stoornis in het autismespectrum en taalverwerkingsproblematiek die daarnaast erg gevoelig is voor geluid:

“Robin laat sinds de basisschool gedrag zien dat door zijn omgeving niet goed begrepen wordt: hij kan boos worden als hij iets niet snapt of als hij structuur mist in zijn omgeving en zich daardoor onveilig voelt. Robin heeft ouders die hem in dagelijkse situaties helpen en op school krijgt hij van jongs af aan ondersteuning omdat school in principe niet voldoende expertise heeft om hem goed te begeleiden. Deze ondersteuning is echter niet altijd toegespitst op Robins’ meervoudige problematiek, vaak is er één ‘dominant probleem’ waar de zorgverlener verstand van heeft. Na het Mbo stopte de begeleiding en kwam Robin terecht op een werkplek met veel prikkels. Het lukte Robin niet om te blijven werken. Hij ging daarom terug naar school maar kon niet meekomen. Zijn ouders wisten in eerste instantie niet dat Robin op school weer ondersteuning kon krijgen. Gelukkig is dat nu goed geregeld en Robin hoopt met zijn nieuwe Mbo-opleiding een plek op de arbeidsmarkt te vinden die beter bij hem past.”

VSO CLUSTER 2

De factoren die spelen bij Robin zijn onder te verdelen in verschillende niveaus (de jongere, zijn netwerk of zijn omgeving) en in verschillende fasen (uitgangspositie, proces of sleutelmomenten). In de casus van Robin komt het niveau van de jongere terug: zijn diagnose (‘uitgangspositie’) en het lastige gedrag wat hij laat zien op school (dit valt onder ‘proces’). Robins’ ouders zijn steunend en bieden een vangnet en een stabiele basis. Er zijn extra ondersteuningsmogelijkheden voor Robin op school en organisaties waarmee Robin te maken heeft hebben kennis van zijn problematiek. Echter bieden deze organisaties hem niet altijd passende en integrale ondersteuning.

//

// 24 SUCCESFACTOREN

In totaal komen er 24 factoren uit dit onderzoek die de overgang vanuit school naar een plek om verder te leren of te werken kunnen belemmeren of juist versoepelen. Deze factoren staan weergegeven in bijlage 1. Daarnaast is er bij deze rapportage een checklist aanwezig waarin de factoren genoemd worden. Niet al deze factoren kun je terug vinden in één verhaal, zoals in het verhaal van Robin. De factoren zijn een optelsom van de thematiek die aan bod kwam in de verhalen van alle 13 jongeren. Factoren hebben te maken met de jongere zelf, zijn netwerk maar de meeste van de 24 factoren hebben te maken met de omgeving en organisatie. Deze gaan bijvoorbeeld over de structuur en continuïteit die geboden kan worden:

“Soms zijn de stages maar kort en dan is het lastig om te kijken of het klikt of niet. Jongeren moeten meer tijd krijgen, omdat deze jongeren meer moeten wennen aan de situatie. Zes weken is echt te kort, maar bedrijven hebben geen tijd voor meer.”

VSO CLUSTER 3

Van belang blijkt ook de kennis die aanwezig is bij professionals in het onderwijs, de zorg, het sociaal domein en de mogelijkheid om deze kennis toe te passen. Verder komt uit de casusanalyse naar voren dat de aanwezigheid van (al dan niet) motiverende vooruitzichten verschil maakt wanneer nieuwe kansen zich aandienen maar een externe prikkel vanuit wet of regelgeving kan een jongere soms ook motiveren om een beslissing te nemen:

“Inmiddels is hij wederom een aantal weken begonnen met een opleiding, wellicht omdat hij dit nog steeds wil leren, maar vooral omdat hij studiefinanciering krijgt”.

MBO ENTREE

Uiteraard kan complexe wet- en regelgeving ook een bron worden van problematiek bijvoorbeeld omdat er schulden ontstaan omdat schoolgeld terugbetaald moet worden. Het complete overzicht en de beschrijving van de 24 succesfactoren is te vinden in de checklist en toelichting op de laatste pagina's van deze brochure.

//

// WAT BETEKENEN DE VERHALEN?

Dat bepaalde jongeren meer moeite ondervinden met de overgang van school naar een nieuwe plek kan te maken hebben met een meervoudige of complexe ondersteuningsvraag. Hierdoor bestaat de mogelijkheid dat passende begeleiding niet aanwezig is of dat betrokkenen onvoldoende zijn geïnformeerd. Het kan echter ook zijn dat er wel begeleiding aanwezig is, maar dat er onvoldoende structuur of continuïteit wordt geboden, zoals in het verhaal van Vivian:

“Vivian is een introverte, gedisciplineerde en wat onzekere jonge vrouw met een lichte verstandelijke beperking. Ze wil graag werken en heeft -tegen verwachtingen in- zelf een baantje geregeld. In de zomerperiode waren er veel wisselingen bij het personeel, haar directe begeleider ging op vakantie en er was geen vervanging. Toen ging het fout: er werd onvoldoende rekening gehouden met haar beperkingen. Ze meldde zich ziek op school en het was haar allemaal zo teveel dat werd besloten dat ze niet terug moest naar die plek. Zo raakte Vivian haar baan kwijt.”

PRAKTIJKONDERWIJS

De 24 succesfactoren zijn niet uitputtend of generaliseerbaar naar alle jongeren: het gaat hier om resultaten op basis van 13 verhalen die aangeleverd zijn door slechts 6 professionals. Deze factoren dragen niet voor elke jongere in gelijke mate bij aan succes. Door meer casussen te verzamelen vanuit meerdere bronnen (zoals vanuit de jongeren zelf en van hun ouders) kunnen we kijken of de gevonden succes- en faalfactoren in hun verhalen ook terugkomen.

Conclusie

Jongeren die een school voor Pro of Vso hebben gevolgd stromen vooral uit naar vervolgonderwijs of naar dagbesteding (Vso) en werk (Pro). In de afgelopen 3 jaar zijn er kleine verschillen in de uitstroom aan te wijzen. Een toename van de uitstroom richting werk valt het meest op. We zien dat jongeren die uitstromen richting (vervolg) onderwijs, dagbesteding of werk daar vaak ook blijven.

De resultaten van de verhalen geven een beeld van de complexe werkelijkheid en maken het mogelijk om 24 factoren te onderscheiden die bijdragen aan het succes dan wel belemmerend werken bij het vinden van een plek om te leren en/of werken. Deze factoren hebben betrekking op de jongere, zijn of haar netwerk en de omgeving en organisaties waarmee de jongere te maken heeft. Wat opvalt is dat jongeren waarvan de overgang minder goed verloopt vaak lastig gedrag laten zien en vaker een minder stabiele basis hebben dan jongeren met een 'soepele' overgang. Deze jongeren krijgen ook vaker te maken met ondersteuning die niet voldoende aansluit bij hun voorkeuren en mogelijkheden.

Discussie

Er is nog een verbeteringslag te maken in het verzamelen van de cijfers. Op dit moment zijn cijfers vanuit het Mbo niet aanwezig en van sommige scholen ontbreken bestendingsgegevens. Van een kwart van de jongeren is de woonplaats bekend, zodoende hebben we dit niet als variabele in de rapportage kunnen opnemen. We beschikken wel over vrijwel alle uitstroomcijfers aangeleverd door scholen in het Pro en Vso, van de uitstroom kunnen we daarom een goed beeld schetsen. Naast het compleet maken van de cijfers kunnen we breder kijken naar de uitstroom van andere onderwijstypen, zoals Mbo-niveau 2, Vmbo en wellicht ook naar uitstroom vanuit Mbo 3, 4, Havo, Vwo, en hoger onderwijs. Daar komt bij dat de uitstroom en de plek waar jongeren na 1 of 2 jaar zitten door scholen genoteerd wordt, waardoor er wellicht wat onzuiverheden in terecht zijn gekomen (bijvoorbeeld door de notatie van onbetaald werk als 'werk'). De uitstroom heeft niet altijd te maken met de leerling, maar kan ook bepaald worden door de omstandigheden: wellicht is het percentage uitstroom richting beschut werk laag doordat er te weinig plekken beschikbaar zijn. Daarnaast betreft zowel de uitstroom als bestending een momentopname. Het kan zijn dat iemand uitstroomt naar een tijdelijke aanstelling (via bijvoorbeeld een uitzendbureau) en in de periode die daarop volgt regelmatig periodes thuis zit. Zo kan het lijken dat iemand twee jaar werk heeft, terwijl dit in werkelijkheid een onzekere periode is waarin periodes van werkeloosheid en kortdurende aanstellingen bij verschillende werkgevers elkaar afwisselen. Zoals bij Richard:

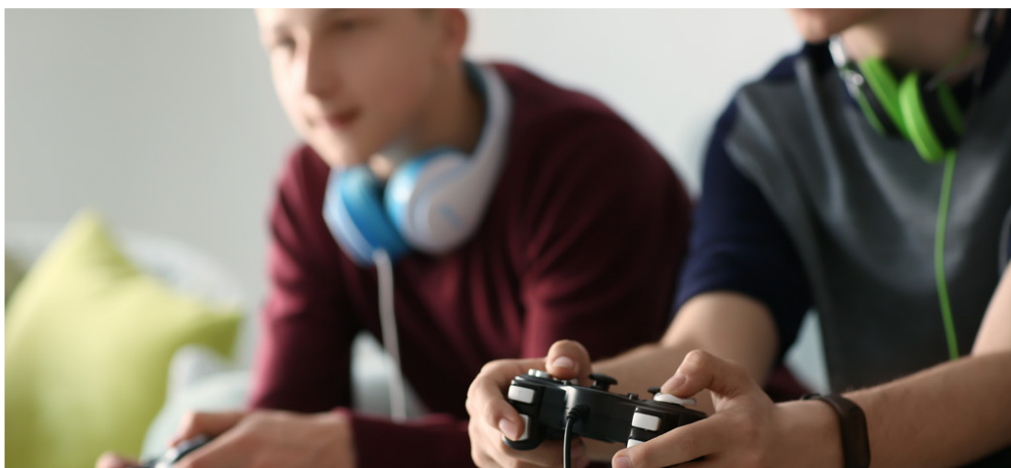

“Richard is een pittige jongen, een overlever, soms agressief maar kan ook heel vriendelijk en behulpzaam zijn, hij heeft bakken doorzettingsvermogen. Vanwege zijn onstabiele thuissituatie en verhuizingen krijg je elke keer ook te maken met verschillende gemeenten. Op school heeft hij individuele begeleiding gehad maar inmiddels is hij van school af. Hij heeft zelf al een aantal keren een nieuwe baan gevonden. Bij die banen weten ze vaak niet van zijn situatie af waardoor hij geen begeleiding krijgt en hij vaak na 3 maanden alweer op straat staat.”

VSO CLUSTER 3

Doordat landelijke cijfers op een andere manier zijn verzameld is het niet mogelijk een directe vergelijking te maken. Zo zijn de landelijke cijfers gebaseerd op cijfers van de inkomstenbelasting, terwijl wij scholen voor informatie hebben geraadpleegd. Hierdoor kan de definitie van wat ‘werk’ is bijvoorbeeld verschillen. Tussen de landelijke en Friese cijfers vallen drie verschillen op: landelijk lijken meer leerlingen door te stromen richting vervolgonderwijs en in Fryslân stromen meer Pro en juist minder Vso leerlingen uit naar (beschut) werk¹. Dit heeft mogelijk te maken met de wijze van dataverzameling, maar een vervolgstap kan zijn om te kijken of de landelijke en Friese cijfers inderdaad afwijken, en hoe dit verklaard kan worden. Veel van de door ons gevonden factoren zijn namelijk niet perse gebonden aan de Friese context en in landelijke rapportages worden soortgelijke thema's^{2,3} besproken. Er zijn echter wel wat bijzondere kenmerken van Fryslân die mee kunnen spelen in de ondersteuning van deze jongeren. Door de lagere voorzieningendichtheid is een school bijvoorbeeld vaker verder weg (zie bijvoorbeeld de afstand tot praktijkonderwijs)⁴. Ook de kans op een passende stageplek in de eigen omgeving kleiner. Onduidelijk is of er tussen gebieden in Fryslân verschillen zijn. Doordat ondersteuning voor deze jongeren in elke RMC regio een iets andere vorm heeft kan het zijn dat uitstroom en doorstroom ook binnen Fryslân verschillend is.

De 24 gevonden factoren geven een indicatie van de ondersteuning die volgens zorg- en onderwijsprofessionals nodig is om jongeren in een kwetsbare positie succesvol de overstap te laten maken vanuit Pro, Vso of Mbo-entree naar een nieuwe plek om te leren en/of werken. Deze indicatie kan als een eerste basis dienen voor eventueel vervolgonderzoek.

//

1 Landelijke cliëntenraad (18 juni 2019). Feiten, cijfers en vragen over beschut werk.

2 Landelijke Aanpak 16-27 (2017). Toolkit voor gemeenten en professionals.

3 F.Spierings, T.Tudjman, M.Meeuwisse, J.Onstenk (2015). Literatuurstudie Risicjongeren Onderwijs, Arbeid, Zorg en Veiligheid.

4 Achterhoek VO (2019). In beeld: leerlingendaling in het voortgezet onderwijs.

CHECKLIST SUCCESFACTOREN:

Gebruik deze checklist om overzicht te scheppen in factoren die meespelen bij de overgang van school naar een nieuwe plek.

 gevonden succes

 belemmerende factoren

	UITGANGSPOSITIE	PROCES	SLEUTELMOMENTEN
DE JONGERE	☐ Diagnose	 Emotioneel gedrag	 Eigen initiatief
	☐ Kenmerken	 Sociaal gedrag	 Interne motivatie
	☐ Verleden	 Externaliserend gedrag	 Externe motivatie
		    Mate van zelfsturing	
NETWERK	 Aanwezigheid van een vangnet	 Sleutelfiguren geven vertrouwen	
	    Diversiteit en SES van het eigen netwerk		 Sprake van bewuste keuzes
OMGEVING EN ORGANISATIES			 De omgeving biedt kansen
	    Duidelijkheid over werk/stage-omgeving	 Dagelijks begeleiders hebben oog voor de mogelijkheden van de jongere	 Ondersteuning bij het creëren van kansen
	    Extra ondersteuningsmogelijkheden		 Een stabiele basis om op voort te bouwen.
	    Relatie met de systeemwereld	 Een integrale blik van professionals	 Motiverende vooruitzichten
		    Professionals hebben kennis van de problematiek en passen deze toe	

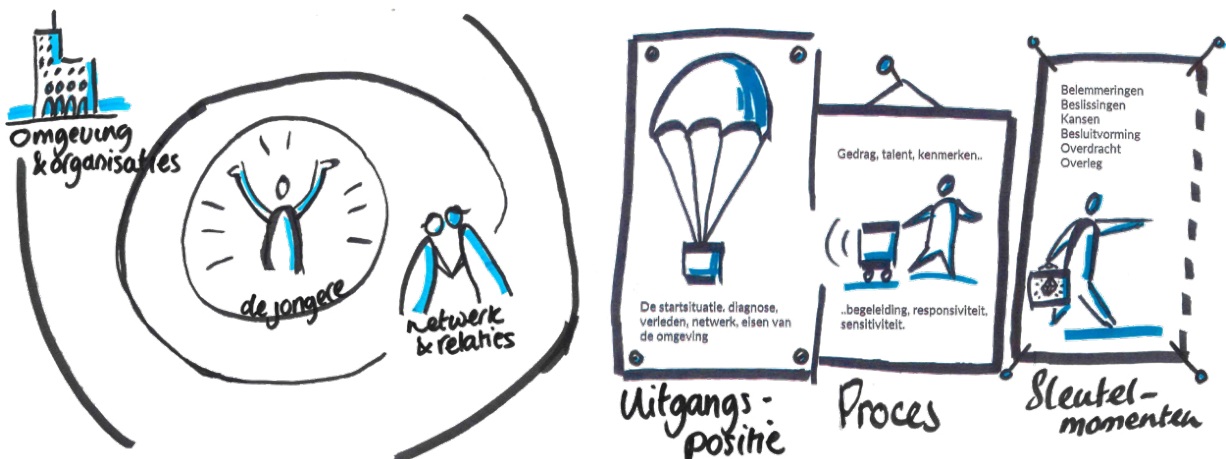
De Friese cijfers

Om inzicht te krijgen in de overgang van school naar een nieuwe plek hebben we gebruik gemaakt van uitstroom en bestendigingscijfers van 19 Pro en Vso scholen, deze cijfers moeten scholen wettelijk vastleggen. We hebben gegevens verzameld van 1927 uitstromers: Friese jongeren die in de periode van 2015 tot en met 2018 een van deze 19 scholen voor Pro en Vso verlieten. Voor het categoriseren van de uitstroom hebben we zoveel mogelijk de indeling van het Landelijk Expertisecentrum Speciaal Onderwijs (LECSO) gevolgd. Doordat we ons hebben gebaseerd op de gegevens die scholen ons aanleverden is onduidelijk wat de precieze inhoud achter de categorieën is. We weten bijvoorbeeld niet van wat voor type beschut werk er sprake is of welk type dagbesteding iemand volgt. Om een indruk te krijgen van de continuïteit in de ondersteuning hebben we geprobeerd vast te stellen op welke plek deze jongeren één (1258 jongeren, uitgestroomd in '15-'16 of '16-'17) of twee (624 jongeren uitgestroomd in '15-'16) jaar nadat zij van school komen, werken en/of leren.

		PRAKTIJKONDERWIJS	VOORTGEZET SPECIAAL ONDERWIJS	TOTAAL
Cohort	'15 - '16	303	321	624
	'16 - '17	312	322	634
	'17 - '18	325	344	669
Totaal		940	987	1927

Verhalen uit Fryslân

Door in te zoomen op individuele casuïstiek willen we een antwoord krijgen op de vraag welke factoren het vinden van een passende plek om te leren en/of werken belemmeren of bevorderen. De casussen werden aangeleverd door zes medewerkers: vijf vanuit scholen en één professional werkzaam binnen een zorgorganisatie. Zij werkten samen met deze jongeren en hadden direct of indirect te maken met de overgang van school naar een nieuwe plek. Omdat we een variatie in verhalen wilden verzamelen vroegen we hen naar twee casussen: één succesverhaal maar ook naar een casus waarbij de overgang moeizaam was verlopen. Eén professional bracht drie casussen. Ze hadden de keuze om de casussen digitaal of mondeling aan te leveren. Verder hebben we gestreefd naar diversiteit in achtergronden van de jongeren: 6 van de 13 jongeren volgde een Entree-opleiding binnen het Mbo, 4 jongeren een opleiding voor Vso en 2 een Pro-school. Eén jongere nam deel aan een re-integratietraject vanuit de Wajong. Er is gekozen voor een manier van coderen die het meest recht doet aan de context waarin de verhalen plaatsvinden. Eerst werden alle zinnen en zinsdelen uit de casussen geselecteerd waarin iets stond dat kon bijdragen aan het succes of mislopen van het vinden van een passende nieuwe plek. Per casus werden er gemiddeld 20 van zulke tekstdelen onderscheiden (minimaal 9 en maximaal 33). Per tekstdeel is kort weergegeven waarop het betrekking had (zgn. 'open coding'). Dat kon bijvoorbeeld het gedrag van de leerling zijn of (het gebrek aan) een warme overdracht in de begeleiding. Vervolgens zijn deze codes geclusterd (zogenoemde 'axiaal coding'). Hierdoor ontstond een indeling in drie niveaus: het microniveau van de jongere zelf, het mesoniveau van zijn of haar sociaal netwerk en relaties en het macroniveau van de leefomgeving en organisaties:

Hierna hebben we de codes ingedeeld in het stadium waarin het zich voordoet: de uitgangspositie, het proces dat ze doorliepen op school en van school naar een nieuwe plek. Het derde stadium betrof sleutelmomenten: onderscheiden, dit waren momenten dat er overdracht plaats vond, beslissingen werden genomen. Elke code werd ingedeeld in een analyseniveau (de jongere, zijn netwerk of zijn omgeving) en stadium (uitgangspositie, proces of sleutelmomenten). Alle coderingen zijn inhoudelijk bij elkaar gelegd en zo ontstonden er 24 verschillende factoren. Een beschrijving van deze factoren is terug te vinden in bijlage 2.

VOORBEELD TEKSTDEEL	NIVEAU	STADIUM	FACTOR
“Als hij de gehoorapparaatjes niet draagt kan hij wel meer last hebben van zijn gehoorbeperking, maar het is moeilijk om in te schatten hoeveel verschil dit echt voor hem maakt.”	Jongere	Uitgangspositie	Kenmerken
De begeleiding vanuit school en vanuit het bedrijf is daarin ook erg belangrijk. Wat ziet school en wat ziet het bedrijf? Hoe kan hij worden bijgestuurd? Een warme overdracht is essentieel.”	Omgeving en Organisaties	Proces	Een integrale blik van de professionals
“De school is op de hoogte van de capaciteitentesten en de eerdere pogingen om een Mbo 2 opleiding te volgen. De school besluit hem desondanks aan te nemen: iedereen moet immers de kans krijgen om een startkwalificatie te kunnen halen.”	Omgeving en Organisaties	Sleutelmomenten	Omgeving biedt kansen
“Hij heeft nooit een stabiele thuissituatie gehad. Als driejarig jongetje moest hij al alleen fietsen.”	Netwerk en relaties	Uitgangspositie	Aanwezigheid vangnet

Voor elk van de dertien casussen hebben we gekeken welke van de 24 factoren voor deze jongere een bron van succes of juist een belemmering was. Wat opviel was dat jongeren met een succesverhaal op gemiddeld meer factoren ‘positief scoorden’ (ruim acht duimpjes omhoog) en op minder factoren negatief (2,5 duimpjes naar beneden). Jongeren die een minder succesvolle overstap vanuit school maakten hadden gemiddeld zes duimpjes omhoog en ook zes duimpjes naar beneden. Dit lijkt een indicatie te zijn dat dit inderdaad factoren betreffen die samenhangen met een succesvolle overstap van school naar een nieuwe plek.

Vervolgens zijn de ‘succesverhalen’ en de ‘geen succesverhalen’ met elkaar vergeleken. Er is gekeken welke factoren vaker of juist minder vaak voorkomen bij de succesverhalen. Zo hopen we inzicht te krijgen in de overeenkomsten van die succesverhalen en de punten waarop succesverhalen verschillen van verhalen die minder goed aflopen.

TOELICHTING BIJ SUCCES EN
BELEMMERENDE FACTOREN

DE JONGERE

UITGANGSPOSITIE

Diagnose

Kenmerken

Gebruiken van hulpmiddelen, compensatiemogelijkheden.

Verleden

Ondersteuningsgeschiedenis, eerdere succes- of faalervaringen, contact met justitie, druggebruik.

NETWERK

Aanwezigheid vangnet

De mate waarin het gezin, vrienden en een breder sociaal netwerk stabiliteit biedt en zorgt voor rust en veiligheid. "Hij woonde in een dorp dat hem enorm ondersteunde. Zij hebben hem opgevangen in het voetbal!"

Diversiteit en SES van het eigen netwerk

Sociaal economische status en diversiteit van het netwerk.

OMGEVING EN ORGANISATIES

Duidelijkheid over werk/stage omgeving

Heldere verwachtingen, structuur, continuïteit, veiligheid. In de vorm van grenzen en regels, vaste gezichten en een werkomgeving die past bij de jongere, bijvoorbeeld zonder al te veel prikkels of met mogelijkheid tot zelfstandig werken. Stabiliteit, ook op het gebied van wonen.

Extra ondersteuningsmogelijkheden

Informatie over welke ondersteuning nodig is. Praktische ondersteuning in dagelijkse zelfredzaamheid en de aanwezigheid van hulpmiddelen. Maar ook begrip, geduld en tijd om te wennen aan de nieuwe situatie. Ook als het goed gaat is preventieve ondersteuning nodig.

Relatie met de systeemwereld

Het vinden en aanvragen van regelingen, aandacht voor overgangssituaties door bijvoorbeeld een verhuizing over gemeente- of provinciegrenzen, doordat iemand 18 jaar oud wordt of door een verandering in school, werk of inkomenssituatie.

PROCES

SLEUTELMOMENTEN

Emotioneel gedrag

Spontaan, humor, veel heftige emoties, boos, kwetsbaar/ gevoelig, extravert/introvert, onzeker.

Sociaal gedrag

Gevoelig voor groepen, meegaand, beïnvloedbaar, lastig gedrag in groepen, loyaal, betrokkenheid, empathisch, omgaan met feedback, omgaan met autoriteit, hart op tong, betrouwbaar, sociaal vaardig, iemand anders kunnen aansturen, vriendelijk, beleefd, zorgzaam, afspraken nakomen, behulpzaam, hulp kunnen vragen

Externaliserend gedrag

Probleemgedrag, pittige leerling, stevige dame, bedreigen van anderen, grensoverschrijdend gedrag, overheersend.

Mate van zelfsturing

Intrinsieke motivatie, zelfvertrouwen, eigenwaarde, extern attributie systeem, zelfstandigheid, zelfinzicht, harde werker, zelfregie, hebben van hobby's en passies, werknemersvaardigheden, geïnteresseerd, doorzettingsvermogen, gemotiveerd, gedreven, gedisciplineerd, op tijd komen, aanwezig zijn.

Eigen initiatief

Zelf regelen, misschien tegen beter weten in, keuze maken om je ergens voor in te zetten.

Interne motivatie

Toekomstwensen, gemotiveerd zijn voor een beroep of een studie.

Externe motivatie

Het tegendeel bewijzen, financiële prikkels, iemand trots maken,

Sleutelfiguren geven vertrouwen

Aanwezigheid, balans tussen bescherming en stimulatie, de jongere in zijn of haar kracht zetten en zijn potentie zien, ook wanneer het minder gaat. Iemand accepteren zoals hij is, begrip hebben voor elkaar.

Sprake van bewuste keuze

De mate waarin een besluit een bewuste (positieve) keuze voor iets is, in tegenstelling tot een gevolg is van andere gebeurtenissen. Of de afwezigheid van een beslissing omdat het goed gaat, uit angst voor reactie anderen, afwachtende houding.

Dagelijks begeleiders hebben oog voor de mogelijkheden van de jongere

Goede klik tussen de jongere en de begeleider, waarbij de jongere niet wordt over- of onderschat, de begeleiding oog heeft voor de potentie van de jongere en de jongere ondersteuning ervaart zonder dat de jongere afhankelijk wordt van de hulpverlening.

De omgeving biedt kansen

(Reële) kansen worden gegeven omdat iemand inschat dat de jongere het 'aankan' of 'verdient'. Kansen moeten aansluiten op mogelijkheden en voorkeuren jongere. Aangepaste projecten, programma's, indicaties of regelingen moeten beschikbaar zijn.

Een integrale blik van de professionals

Training in werknemersvaardigheden, ondersteuning bij wonen en leven, inzicht in eventuele aanvullende ondersteuningsmogelijkheden, kennis over wet- en regelgeving, kunnen betrekken van andere partijen waar nodig.

Ondersteuning bij het creëren van kansen

Door het raadplegen van een netwerk, gedegen kennis van de wet- en regelgeving en interdisciplinaire samenwerking tussen betrokken organisaties kunnen kansen (op maat) gecreëerd worden.

Professionals hebben kennis van de problematiek en passen deze toe

Voldoende expertise om ondersteuning te kunnen geven aan een doelgroep en voldoende informatie over de jongere zelf. Voldoende tijd om nu en in de toekomst goede begeleiding, continuïteit en structuur te bieden.

Stabiele basis om op voort te bouwen

Aanwezigheid van een continue factor in het eigen netwerk of in begeleiding, bepaalde aangepaste faciliteiten, bekendheid met problematiek. Een geleidelijke opbouw in extra belasting (bijvoorbeeld door het volgen van een start- of overgangstraject).

Motiverende vooruitzichten

Het aangaan van een kans moet de jongere ook iets opleveren, bijvoorbeeld meer bestedingsruimte of een succeservaring. Soms zijn er perverse prikkels aanwezig waardoor werken of de best passende vorm van onderwijs niet loont.

Fries Sociaal Planbureau
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

COLOFON

Auteurs

Annet ten Brug en Dirk Postma

Dataverzameling

Frits de Roos, Bianca Bijlsma - Smoorenburg,
Lotte Piekema, Annet ten Brug en Dirk Postma

Met dank aan

Bianca Bijlsma - Smoorenburg, praktijkpartners,
Renze Petersohn, Miranda Visser en Keimpe Anema

Eindredactie

Annet Koopmans

Opmaak

Jongens van de Jong